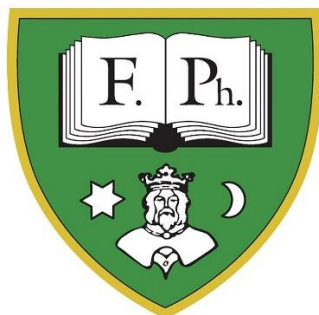

TÉZISFÜZET

Ludmán Katalin

Hajnóczy Péter poétikája és a hagyaték

Témavezető: Prof. Dr. Kecskeméti Gábor

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Kecskeméti Gábor

Miskolci Egyetem

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Irodalomtudományi Doktori Iskola

Modern Szövegtudomány Doktori Program

Miskolc

2025

1. A kutatás célja

Értekezésem Hajnóczy Péter (1942–1981) prózapoétikájával és az életmű szövegeinek textológiai vizsgálatával foglalkozik a hagyatékban maradt dokumentumok alapján. A vizsgálat fókuszában az a kérdés áll, hogy a hagyatékban talált szövegek mennyiben írják át a Hajnóczy-életmű helyét az irodalomtörténeti folyamatban.

A kutatás filológiai megalapozottságát a Hajnóczy-hagyaték digitális feldolgozása adja, amely munkához egészen a közelmúltig nem állt rendelkezésre a megfelelő intézményi környezet és technológiai infrastruktúra. 2018-ban, doktori tanulmányaim kezdetén még nem létezett az Irodalomtudományi Intézet filológiai portálja, a *DigiPhil*, és annak szemantikus tudásgráfja, az *ITIdata*,¹ ahol azóta e kutatás alapjait megteremtendő ez a tudásanyag (részben) helyet kapott,² azonban enélkül is úgy tűnt, mindenképpen az a legkorszerűbb és a legészszzerűbb is, ha a Hajnóczy-filológia újabb fejleményeit digitális eszközök segítségével, digitális térben gondolom el, amire az irategyüttes tisztázatlan, de legalábbis sérülékeny helyzete is okot adott. Az irategyüttes – minden látszat ellenére – a legutóbbi időkig a nemzeti kultúrkinccs kallódó–lappangó hányadához tartozott. Az anyag Hajnóczy Péter 1981-ben bekövetkezett halála óta először 2024-ben került közgyűjteménybe. Ebből a tényből két, az életmű textológiai állapotát, illetve attól nehezen elválasztható recepcióját és befogadástörténetét alapvetően meghatározó következmény fakad. Az egyik, hogy a több ezer oldal terjedelmű hagyatékra többször mozgatták, átrendezték, az elmúlt évtizedek során több darabját számos alkalommal jól-rosszul kiadásra előkészítették, amely nyomot hagyott a korpusz mai állapotán; a másik pedig, hogy a szerzői életműre irányuló bárminemű későbbi (nem csak kifejezetten textológiai fókuszú) kutatás elemi érdekeit és kiindulópontját jelentő szakszerű kéziratári katalógus sosem készült a dokumentumokról.

A 2024-ben végül a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárába került, 2018 őszén viszont még a Szegedi Tudományegyetemen tárolt hagyatéki kartondobozokhoz közelebb lépve, az interpretációt szükségszerűen megelőző, alapkutatás-jellegű textológiai-filológiai feladatokkal találtam szemben magam.³ Ez magába foglalta a hagyatéki anyag digitális

¹ PALKÓ Gábor, FELLEGI Zsófia és DOBÁS Kata, szerk., *ITIdata*, Budapest: Irodalomtudományi Intézet–DigiPhil, 2023, hozzáférés: 2024.08.26, doi: 10.5281/zenodo.8106084.

² LUDMÁN Katalin, *Hajnóczy-bibliográfia*, hozzáférés: 2024.06.20, <https://itidata.abtk.hu/wiki/Hajn%C3%B3czy-B3czy-A1fia>; *Hajnóczy-hagyaték*, [a feltöltés folyamatban] hozzáférés: 2024.06.20, <https://itidata.abtk.hu/wiki/Hajn%C3%B3czy-hagyat%C3%A9k>.

³ 2023 tavaszán „A létezés botránya” *Hajnóczy Péter és Nádas Péter írói világában* címmel nyílt kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban, ezért ebből az alkalomból Hódmezővásárhelyről Budapestre kerültek a

feldolgozásának fázisait, mint az egyedi helyzetből adódó állagromlást kompenzáló fotózás és azonosítás; a hiányzó vagy hiányos katalógust pótló-kiegészítő csoportosítás és adatolás; valamint a szerzői és szakirodalmi bibliográfia elkészítése.

A disszertáció 2. és 3. fejezete (*A hagyaték szerepe Hajnóczy Péter életművének befogadástörténetében és A Hajnóczy-hagyaték digitális feldolgozása*) a digitális eszközök irodalomtudományi hasznosíthatóságáról és a konkrét feladat(ok) elvégzésének módszertanáról tudósít, ám mindenekelőtt bevezetést nyújt a Hajnóczy-hagyaték, -filológia, és -életmű tartalmainak (és azok állapotának, valamint „értésének”) egyedi, bizonyos szempontból mégis nagyon tipikus történetébe. Az e fejezeteket megalapozó munka alapján a dolgozat egyik központi állítása, hogy a megfelelő szakmai protokollok biztosítására és monitorozására egyedül a tudástermelés stratégiaalkotó intézményei képesek.

2. A kutatás módszere, forrásai

Az értekezés voltaképpen első fejezete így egy nem szokványos, a dolgozat tárgyához azonban célzottan illeszkedő recepciótörténeti áttekintésként is felfogható, és elsősorban az irodalomtörténet-írás azon megszólalásaira fókuszál, amelyekben a recenzensek a(z újabb) Hajnóczy-szövegkiadás(oka)t méltatják, illetve amelyekben a szerző figurájára (vélt vagy valós életkörülményeire és elmeállapotára) irányuló figyelem a kézirat(ok)ra is kiterjed. Néhány példán keresztül áttekintem az életmű szövegkritikai problémáit, és igazolom, hogy a Hajnóczy-hagyaték mindenkori helyzete alapjaiban határozza meg az életműre irányuló értelmezések és értékelések alakulástörténetét. A korszakolást is ezzel összefüggésben képzelem el, hiszen korántsem egyértelmű, (mikor) mit értünk pontosan

dokumentumok, eredetileg ideiglenesen, majd egy 2024 januárjában érkezett tájékoztatás szerint véglegesen is. A 2010. április 26-án kelt, máig érvényben lévő szerzői jogi megállapodás alapján Cserjés Katalin, a hagyaték „örzője” és a Szegedi Tudományegyetem azóta nyugdíjas tanára továbbra is igényt tarthat az iratokra, amíg „a kutatási munkát tovább folytatni nem tudja”. Legutolsó információim szerint a PIM munkatársai abban állapodtak meg Cserjés Katalinnal, hogy a tárlat végeztével a kéziratokat visszaviszik a Hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár egyik szobájába, ahová Cserjés Katalin nyugdíjazása után kerültek, ám az iratanyag végül mégis marad a múzeumban. A 2010-es megállapodás teljes szövege a következő: „Alulírott Végh Ágnes, 2010. április 26-án Budapesten két tanú előtt átadom 1981-ben elhalt első férjem, Hajnóczy Péter hagyatékát (írások, levelek, naptárak, könyvek, fotók stb.) Z.[?] Cserjés Katalinnak (SZTE BTK Modern Magyar Irodalom Tanszék) őrzésre és feldolgozásra, hogy azon a Szegedi Egyetemen működő, hallgatókból és PhD-sekből, fiatal oktatókból álló Műhelyével együtt szövegkiadási- és tanulmányírói munkát végezzenek. Amint e munka bevégeződik, vagy Cserjés Katalin a kutatási munkát tovább folytatni nem tudja, a Hajnóczy Péter-hagyaték kerüljön a Petőfi Irodalmi Múzeum birtokába.” A tanúk Mátis Lilla és Reményi József voltak. A hagyatékkal való munkát 2018-ban Cserjés Katalin engedélyével kezdtem meg, végül 2021-ben a BTK Irodalomtudományi Intézetének sikerült külön megállapodást kötnie Végh Ágnessel a digitális faksimilek közzétételéről.

Hajnóczy-életmű alatt. Ezek alapján különbséget kell tennünk *elsődleges* (vagy kanonikus) és *másodlagos* (vagy hagyatéki) korpusz között, egyúttal tudatosítva azt is, hogy a kanonikus korpusz – amely gyakorlatilag a szerzői kötetek anyagát jelenti – ugyancsak magába foglal a recepció alapján rangosabbnak és kevésbé rangosnak számító szövegeket (vagyis még tovább tagolható); valamint a *másodlagos* vagy hagyatéki korpusz is szövegek tágabb körét jelenti annál, mint amit az 1982-es, minden bizonnyal az összes valaha volt Hajnóczy-szövegkiadás közül a legnagyobb példányszámban megjelent, Szépirodalmi Könyvkiadónál összeállított gyűjteményes kötet⁴ posztumusz közlésként tartalmaz. Ez a könyv közli a szerző életében megjelent valamennyi szöveget (a kötetbe nem kerültek is), továbbá a hagyatékából is válogat (nem feltétlenül transzparens szempontok szerint), ugyanakkor például nem közli újra az 1975-ös, a Kádár-kor nyilvánosságában botrányosnak ítélt, azóta kultikusnak számító szociográfiát. *Az elkülönítő*⁵ csak a Hajnóczy-filológia 2010 óta tartó korszakában kapott igazán nagy jelentőséget, épp a hagyaték ekkor történt részleges nyilvánosságra kerülésének eredményeként. (1982 és 2009/2010 között Reményi József Tamásnál volt a teljes iratanyag.) A szociográfia hagyatékban maradt szövegelőzményekkel és hivatalos dokumentumokkal kiegészített kiadását Nagy Tamás jogszociológus rendezte sajtó alá 2013-ban.⁶ Ez a teljesítmény – amellet, hogy szükségtelenné tette, hogy elvégezzem ugyanezt a munkát –, egyúttal arra is rámutatott, hogy a hagyatékhoz való figyelmes odafordulás termékeny értelmezői hozammal bír,⁷ ellentétben azzal az évtizedekig működött bevett hagyatékkezelési gyakorlattal, hogy egy-egy „utolsó fontos kézirat” apropóján kerüljenek közlésre kritikai igényűnek nehezen nevezhető Hajnóczy-kiadások. A megdöbbentő az, hogy még *Az elkülönítő* „szöveggyűjteménnyé” bővített közreadása után is több tucatnyi, figyelemre érdemes, készre formált szöveg vagy terjedelmesebb töredék maradt a hagyatékban, ha a naptárakat, levelezéseket, munkaterveket és újságkivágatokkal teletűzdelt mappákat és jegyzetfüzeteket nem is említjük. Ebben a dolgozatban képtelenség lenne az utolsó jegyzetlapig minden elemet ugyanolyan részletességgel tárgyalni, a legfontosabb összefüggésekre azonban hivatkozom majd a megfelelő helyeken, még akkor is, ha a citált dokumentumtípusba tartozó összes darab egészében nem is kap önálló fejezetet.

⁴ HAJNÓCZY Péter, *A fűtő, M, A halál kilovagolt Perzsiából, Jézus menyasszonya, Hátrahagyott írások*, szerk. MÁTIS Livia (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982). Létezik egy ennél teljesebb gyűjtemény, amely 2007-ben jelent meg az Osiris Kiadónál, ám ez a kötet mára csak korlátozottan elérhető. HAJNÓCZY Péter, *Összegyűjtött írásai*, szerk. MÁTIS Livia és REMÉNYI József Tamás (Budapest: Osiris Kiadó, 2007).

⁵ HAJNÓCZY Péter, „Az elkülönítő”, *Valóság* 18, 10. sz. (1975): 84–100.

⁶ HAJNÓCZY Péter, *Jelentések a sülyesztőből: Az elkülönítő és más írások*, szerk. NAGY Tamás, Osiris Klasszikusok (Budapest: Magvető Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft., 2013).

⁷ NAGY Tamás, *Egy arkangyal viszontagságai: Jog, irodalom, intertextualitás Hajnóczy Péter műveiben* (Budapest: Gondolat Kiadó, 2018).

A dolgozat gerincét adó elemző részek közül az első (*A legnagyobb kis életmű*) bevezető jellegű és kettős célt tűz ki. Egyrészt az *oeuvre* egészének jellegadó tulajdonságait igyekszik megragadni számszaki–materiális és textológiai–szemantikai értelemben, másrészt számba veszi a lehetséges csoportosítási szempontok körét. Az életmű szövegcsoportjainak vagy csomópontjainak áttekintése után textológiai, illetve szemantikai érintkezések mentén haladok előre fejezetről fejezetre. Két vagy több szöveg vagy szövegcsoport kapcsolatát tehát nem pusztán szó szerinti egyezések alapján képzelem el. *A fűtő*⁸ vagy *A halál kilovagolt Perzsiából*⁹ (a továbbiakban: *Perzsia*) című kanonikus rangú Hajnóczy-szövegek köré például több olyan szövegváltozat rendezhető, amelyek az ismert szűzsé különböző konfigurációit adják, rokonságuk számtalan érveléssel igazolható, s a szövegek keletkezése és alakulása is jól nyomon követhető. Ezeket az összefüggéseket a vonatkozó alfejezetekben tisztázom.

Az elemző fejezetek mindegyike rendelkezik egy vertikális, azaz filológiai–textológiai nézőponttal, abban az értelemben, hogy a kiadásban megjelent (*elsődlleges*) életmű csúcspontjaiként elképzelt (kanonikus rangú) szövegek közül mindig kiemel egyet vagy többet, és ahhoz/azokhoz rendeli hozzá a „vízszint alatti”, tehát a kiadatlan, hagyatékban maradt (és/vagy a hagyatékból 1982 óta közreadott, de kevésbé ismert) elemeket, szövegváltozatokat.¹⁰ A fejezetek sorrendjét továbbá az adott szövegcsoporthoz tartozó írások keletkezésének relatív időrendje is meghatározza.

Ezért foglalkozom elsőként a hetvenes években keletkezett repetitív prózák csoportjával. Az eredetileg hagyatékban maradt, de már a szerző halála után egy évvel, azaz 1982-ben posztumusz közölt szövegcsoport elemei között nincs intencionált hierarchia, hiszen Hajnóczy élete során egyiket sem közölte, illetve mint a fejezetből kiderül, nem is feltétlenül tartotta értékesnek őket. A repetitív ciklus mégis azért igazán érdekes, mert az életmű alapvető poétikai kódját, az ismétlést és annak különböző módozatait reprezentálja a legnyilvánvalóbb (formai–mondattani) értelemben (is). A repetitív mondatstruktúra(k)ra épülő szövegkonstrukciók tehát a már említett 1982-es posztumusz gyűjteményes kötetben jelentek meg először¹¹ és viszonylag kevés kiadásban hozzáférhetők. A dolgozat „vertikális logikája” azonban, vagyis hogy minden fejezetben szó esik kiadásban megjelent és az adott

⁸ HAJNÓCZY Péter, „A fűtő”, in HAJNÓCZY Péter, *A fűtő*, 90–116 (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1975).

⁹ HAJNÓCZY Péter, *A halál kilovagolt Perzsiából* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979).

¹⁰ A jéghegymetaforát textológiai összefüggésben használja például SZILÁGYI Emőke Rita, „Egy kora újkori jéghegy: Bepillantás egy kritikai kiadás munkálataiba”, *Literatura* 47, 1. sz. (2021): 96–110.

¹¹ HAJNÓCZY Péter, „A kavics”; „Keringő”; „A kút”; „A sas”; „A tűz”; „Gyűrűk” in HAJNÓCZY, *A fűtő, M...*, 542–558; 559–593; 594–610; 611–624; 625–636; 637.

szövegcsoporthoz kapcsolódó hagyatéki változatokról is, nem bicsaklik meg, mert a hagyatékban fennmaradt egyetlen további, ugyancsak a jellegzetes repetitív írásmóddal készült szöveg a *Fuga*,¹² valamint egy olyan töredék is (a kezdősor alapján az *[A Cimborában felhajtott...]*¹³ címet kapta), amely egyetlen bekezdésben, betétként alkalmazza a szövegrepetíciós technikát. Az ismétlés kódjával összefüggésben tárgyalom Hajnóczy Péter idézéstechnikáit. Idézés alatt sokféle narratológiai megoldást értek, legyen szó akár a szövegek kompozicionális jegyeiről (kollázsszerű szövegszervező eljárások, paratextusok, metalepszis stb.) vagy a szűken vett narráció (ki beszél?) dikciójáról és tipográfiájáról. A – Németh Gábort idézve – „kisajátító” szerzői stratégia¹⁴ olyan narrációs módot eredményez, ahol csak a legritkább esetben fordul elő hagyományos, gondolatjelekkel tagolt párbeszéd, és ahol a legtöbb figura csak idézetek révén nyilvánulhat meg mintegy „saját hangján”. A Hajnóczy-életmű szövegeiben, épp az idézések révén, privát (próza)hagyomány épül (ahogy a legtöbb intertextuális játék tétje is éppen ez), a hagyatékában fellelhető források ismeretében ugyanakkor úgy tűnik, az életmű magánmitológiájában a legbanálisabb szerelmi levéltöredék is a műalkotás részévé válhat, helyiértéke Shakespeare vagy épp Babits megidézett soraival tűnik ekvivalensnek. A fejezet tárgyalja, hogy az ismétléses technika milyen további alakváltozatokban tűnik fel a szerző más szövegeiben, de a következő fejezettel mégis a *Fuga* és az *[A Cimborában felhajtott...]* kezdetű szöveg teremt logikai kapcsolatot, hiszen ezek *A fűtő* (1975) előzményszövegeiből álló textológiai csomópont fontos darabjai is egyben, illetve maga *A fűtő* című novella is tartalmaz olyan szövegbetétet, amely a repetitív írásmódból származtatható.

*A fűtő*t középpontba állító alfejezetek tehát Hajnóczy sokak által ismert Kohlhaas-parafrázisára koncentrálnak. A „vertikális logika” itt az előző fejezethez képest eltérő arányokat eredményez az ehelyt vizsgált szövegcsoport kiadásban megjelent és kiadatlan elemei között, hiszen egyetlen ismert szöveghez, *A fűtő*höz rendelődik hozzá a kevésbé ismert, vagy máig ismeretlen darabok sokasága: így – részben a repetitív írásmód vizsgálatán

¹² A *Fuga* a szélesebb közönség számára voltaképpen máig ismeretlen, 2020-ban jelent meg először folyóiratban, majd Cserjés Katalin magánkiadásában 2021-ben a *'Bajnok* című kötetben. HAJNÓCZY Péter, „Fuga”, *Vásárhelyi Látóhatár* 11, 1. sz. (2020): 7. És más címen: HAJNÓCZY Péter, „Fuga; az ablak... ott térdel”, in *'Bajnok*: „A megnyílt elzárja roppant távolság...”: a hagyaték mint az előhívás és szembesülés tere: szövegek a Hajnóczy Péter-hagyatékából kommentárokkal, 2009–2020, szerk. CSERJÉS Katalin és KANCSÓ János, 192 (Tótkomlós: [magánkiadás], 2021).

¹³ Cserjés Katalin kiadásában *A Kondor-töredék; Hőközpont* címen jelent meg a szöveg. A gépiraton nincs szerzői cím. A szöveg első sora/mondata: „A Cimborában felhajtott fél deci cseresznyepálkát, az utcára lépett, megnézte az óráját.” HAJNÓCZY Péter, „A Kondor-töredék; Hőközpont”, in *'Bajnok*..., 237–240.

¹⁴ NÉMETH Gábor, „A józanság révülete”, in, *Hajnóczy a könyvtárban ...a kékből kell kiindulni... – vége/láthatatlan párbeszédben* –, szerkesztette CSERJÉS Katalin, HOVÁNYI Márton és NAGY Tamás, Hajnóczy-tanulmányok 5, 153–163 (Szeged: Hódmezővásárhely-Szegedi Kép-Szöveg Testvérület, 2016), 154.

keresztül – a *Fúga*; a *Da capo al fine*¹⁵; az *[A Cimborában...]* kezdetű gépirat; a *Farinha, a nagy csavargó*;¹⁶ és az *[„Ott lesz-e a banánszoknyás lány a megállóban?”...]*¹⁷ kezdetű töredékek. A tárgyalt változatok mindegyikében vagy szervezőelem a kazánfűtői motívum (és életrajzi élmény), vagy *A fűtő* című novellába beépített jellegadó cselekménymozzanatok valamelyikét variálják különféle módokon. A fűtő-motívum továbbá szétszórta előkerül a kanonikus korpuszban is, így például visszaköszön a *Perzsia* (1979) egyik történet-szálában.

A 6. fejezetben *A fűtő* és immár nem egy hagyatéki, hanem egy másik kanonikus darab, *A véradó* (1977) kapcsolatáról esik szó. (A posztumusz közlések közül a *Da capo al fine* kapcsolódik még ide.) A két szöveget párdarabokként, egymás viszonylatában olvasom és értelmezem. Ezek a szövegek, amellet, hogy – mint a szakirodalom is sok helyen kiemeli – a vizsgálati jegyzőkönyvek modorát idézik, pszichológiai „esettanulmányokként” is felfoghatók. Vagyis a Hajnóczy-életmű pszichológiai-társadalomtudományi beágyazottsága nem pusztán *Az elkülönítő* című szociográfia alapján állítható. Amiként a repetitív ciklus darabjai a szövegek jellegzetes performativitásával idézik fel a mentális egyensúlyvesztés állapotát, úgy *A fűtő* és *A véradó* szövegei a cselekmény voltaképpeni tárgyává emelik a realitásvesztés tapasztalatát.

Nem a Hajnóczy-prózáról beszélünk, ha *A fűtő*höz kapcsolódó hagyatéki szövegváltozatok között nem lenne megtalálható olyan szöveghely, amely egy másik szövegcsoporthal, a(z) *M*(árai)-ciklus darabjaival érintkezik. Az ezt tárgyaló fejezet elemző része elbeszélésciklusként tekint azokra a darabokra, amelyeket a Márai nevű szereplő figurája köt össze, de egyúttal tisztázza azt is, hogy ez a ciklus lezáratlan, hiszen *A fűtő* című 1975-ös kötet három, Márai nevű főhőst szerepeltető szövegén¹⁸ kívül a kötet más darabjaival, sőt a rákövetkező, 1977-es *M* című kötet¹⁹ és akár az utolsó szerzői kötet, a *Jézus menyasszonya*²⁰ (1981) bizonyos írásaival is tovább bővíthető, variálható. Az érvelés egy nem szokványos irodalomtörténeti kifejezés, a Hajnóczy Péter figurája és életműve apropóján újraértett *ködlövag*-terminus révén kérdez rá a Márai név szerepeltetésének implikációira, ekként a Hajnóczy-próza elemzése történeti szempontokkal egészül ki.

¹⁵ HAJNÓCZY Péter „Da capo al fine”, in *A fűtő, M...*, 641–643.

¹⁶ HAJNÓCZY Péter, „Farinha, a nagy csavargó”, in *Bajnok...*, 277–298.

¹⁷ Cserjés Katalin kiadása a szöveg első sorát/mondatát címmé emeli és a főszöveget a második mondatból kezdi. A gépiraton nincs szerzői cím [lásd Melléklet (4)]. A szöveg első sora/mondata: „Ott lesz-e a banánszoknyás lány a megállóban?». HAJNÓCZY Péter, „Ott lesz-e a banánszoknyás lány a megállóban?», in *Bajnok...*, 201–202.

¹⁸ HAJNÓCZY Péter, „Az alkoholista”; „Mosószappan”; „Finomfőzelék feltéttel”, in HAJNÓCZY, *A fűtő...*, 7–14; 15–25; 26–34.

¹⁹ HAJNÓCZY Péter, *M* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977).

²⁰ HAJNÓCZY Péter, „Jézus menyasszonya”, in HAJNÓCZY Péter, *Jézus menyasszonya*, 107–149 (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981).

Filológiai érvekkel is igazolható, hogy Hajnóczy célzottan keresett kapcsolatot a modernség első hullámának azon novellistáival, akiknek a művészete sok szálon kötődik a 19. századi romantikához.²¹ A tágan értett Márai-ciklusról szólva mindössze egyetlen, de igazán jelentősnek mondható hagyatéki darab kerül a „vízszint” fölé, mégpedig *A bajnok*²² című írás. A Márai nevű hős ebben a szövegben rendezőként tűnik fel, „egy neves amatőr színjátszócsoporthoz vezetője”.²³ A csaknem készre formált, először 2019-ben megjelent elbeszélés főként műfaja (Cserjés Katalin szerint „filmnovella”) és témája révén (a történet szerint előbb egy színdarab létrehozása a terv, amiből végül filmforgatás lesz) egy másik szövegcsoporthoz, a szkript-jellegű szövegek irányába mutat.

Szkript-jellegű szövegeknek nevezem azokat az írásokat, amelyek címük, alcímük, műfajmegjelölésük stb. által színműként, forgatókönyvként vagy filmvázlatként stb. olvastatják magukat, és/vagy témájuk a film, a színház. E szövegcsoporthoz vizsgálata lehetőséget ad a Hajnóczy-próza filmes kapcsolatainak és az adaptáció lehetőségeinek rövid áttekintésére. A film és a mozi egyfelől tehát témaként jelenik meg bizonyos Hajnóczy-írásokban (*A bajnok*; *Jézus menyasszonya*), másrészt (főleg a késői írásokban) kompozicionális szervezőelvvé válik a filmmel, a színházzal (és a társművészetekkel) való érintkezés. Az e fejezetben tárgyalt szövegek továbbá látványosan kirajzolják a Hajnóczy-életmű újabb és újabb hagyatéki közlések által determinált utóéletének történetét. Vagyis azt, hogy évtizedről évtizedre hogyan, milyen arányban és milyen ütemben bővült a hozzáférhető írások köre. Az első megjelenés sorrendjében így következnek egymás után az általam szkript-jellegűnek nevezett szövegek: 1) *elsődleges*, azaz a szerző életében kiadásban megjelent korpusz: *A parancs*²⁴ (1980/1981); *A herceg*²⁵ (1981); *Dinamit*²⁶ (1981); 2) *másodlagos*, vagyis hagyatéki (a hagyatékból posztumusz megjelent) korpusz: *Last train*²⁷ (1991/1992); *Ló a keramiton*²⁸ (1993); *Partizánok*²⁹ (2010); *A bajnok*³⁰ (2019).

²¹ Meg kell jegyezni, Szkárosi Endre tett már egyszer erre utaló kijelentést egy beszélgetésben. „Mert, ha igaz az, hogy a művészetnek van egy klasszicista meg egy – mondjuk így – romantikus hagyománya, akkor Hajnóczy, világos, hogy az utóbbiba tartozik.” SZERDAHELYI Zoltán, *Beszélgetések Hajnóczy Péterről* (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995), 135–146, 141 (beszélgetés Szkárosi Endrével).

²² HAJNÓCZY Péter, „A bajnok”, *Tiszatáj* 73, 10. sz. (2019): 61–79.

²³ HAJNÓCZY, „A bajnok...”, 61.

²⁴ A szöveg a *Mozgó Világ* 1980/1-es számában jelent meg először. Szerzői kötetben: HAJNÓCZY Péter, „A parancs”, in HAJNÓCZY, *Jézus...*, 57–105.

²⁵ A szöveg 1981-ben szerzői kötetben (*Jézus menyasszonya*) és folyóiratban is megjelent. HAJNÓCZY Péter, „A herceg”, *Új Írás* 21, 9. sz. (1981): 53–61; in HAJNÓCZY, *Jézus...*, 57–105.

²⁶ HAJNÓCZY Péter, „Dinamit”, *Mozgó Világ* 7, 8. sz. (1981): 3–12.

²⁷ HAJNÓCZY Péter, „Last train”, *Kortárs* 35, 8. sz. (1991): 43–45.

²⁸ HAJNÓCZY Péter, „Ló a keramiton”, *Életünk* 31, 3–4. sz. (1993): 194–215.

²⁹ HAJNÓCZY Péter, „Partizánok (filmvázlat)”, *Tiszatáj* 64, 12. sz. (2010): 51–55.

³⁰ HAJNÓCZY, „A bajnok...”

A dolgozat egy mikrotörténeti kitekintéssel zárul, amely a Hajnóczy-életrajzhoz szánt adalék. A Hajnóczy-féle „dilettáns” figurájából levezethető alkotói identitás és szereplehetőség összetevőit tárgyaló fejezet textológiai alaprétegét a nem fikciós hagyatéki anyag adja.

3. Eredmények, következtetések

A dolgozat elsőként foglalkozik irodalomtudományi rangon a Hajnóczy-filológiával ilyen kiterjedt módon. A vizsgálat tehát alapvetően és szükségszerűen filológiai-textológiai fókuszú, miközben irodalomtörténeti és esztétikai-poétikai módszerekre egyaránt támaszkodik.

Az egyes szövegváltozatokat átszövő motívumhálók és más narrato-poétikai megoldások genezisének leírása nyomán világos, hogy a hagyadék ismeretében rekonstruálni lehet egy életmű teljes szerkezetét; a felszínen lévő szöveg(változatokat) összekötő ideák, gondolati kapcsolatok a hagyadékban összeérnek. A „vízszint alatti”, vagyis hagyatéki (esetleg kiadásban ugyan megjelent, de jóformán máig ismeretlen) szövegek és más jegyzetek alaposabb ismerete alapján is úgy tűnik, e nem túl terjedelmes, mégis viszonylag sok darabból álló korpuszban alig találni olyan szöveghelyet, amely egy jól azonosítható szemantikai mező elemei mentén ne lenne kapcsolatba hozható egy (vagy több) másik szöveghellyel. Az életmű darabjai műfaj és elbeszélésmód tekintetében (látszólag) sokfélék, motívumaikban, témáikban és világképüket tekintve viszont homogénnek, már-már sematikusnak mondhatók, ez a sajátosság pedig a hagyadékban maradt változatok alapján még nyilvánvalóbb. A korpusz markánsan önismétlő, önreferenciális jellege nem csak makroszinten, a darabok közt megképződő szövegszerű és szemantikai kapcsolatok révén mutatható ki, de az egyes szövegek szoros olvasáskor is, amelyre a repetitív prózákat tárgyaló fejezetben részletesen is hozok példákat. A Hajnóczy-próza narrációs alapegysége az ismétlés, legjellemzőbb (jóformán egyetlen) poétikai kódja pedig az idézés, a nagyon, nagyon sokszoros (ön)idézés. Ennek az eljárásnak programszerű formáit adják a repetitív prózacsoport szövegei, ez az írásmód pedig a kanonikus életműrész szövegeibe is beépült, hol „tisztá formában”, hol kevésbé nyilvánvaló módon.

A Hajnóczy-életmű a történeti-poétikai, az irodalomszociológiai, valamint a filológiai-textológiai vizsgálat szempontjából nézve is határhelyzeti pozícióban van. Mivel Hajnóczy Péter írói pályája a szerző 1981-ben történt halálával lezárult, az életmű az egyik utolsó

a tárgyalt korszakban keletkezettek közül, amelyek hagyatékrésze egészében és kizárólag kéziratos formában létezik. De ilyen például Hajas Tiboré vagy Csalog Zsolté³¹ is, ellentétben például Kertész Imre vagy Esterházy Péter hagyatékával, amelyek – épp az említett szerzők hosszabb életideje miatt – digitális elemekkel is kiegészültek a hatvanas–hetvenes években létrejött korai művek fontos kéziratái mellett; illetve nem mellékes, hogy a szerzők (és örökösök) tudatos irodalompolitikai választásaik eredményeként országhatáron kívül kerültek.

A nyolcvanas–kilencvenes években végbement globális digitális váltás azonban csak az egyik nyilvánvaló jele a korszakhoz kapcsolható társadalmi-politikai, gazdasági és szemléleti átalakulásoknak, amelyek Magyarország-specifikus történeti referenciája az 1989-es rendszerváltás, poétikai-irodalomtörténeti (és -elméleti) paradigmaváltó-konstrukciója pedig a posztmodern „prózaforradalom”.³² Csábító lenne azt állítani, hogy a Hajnóczy-életmű alkalmas arra, hogy benne/általa megragadható legyen valami esszenciális, ami erre a fordulatra (vagy inkább átmenetre) lényegileg és nélkülözhetetlenül igaz volna, ám mindez nem ilyen egyszerű. Ezt a személetet ugyanazért utasítom el, amiért nem tartom érvényesnek azt az elképzelést sem, hogy a Hajnóczy-életműre (vagy bármely másik életműre) a poétikai (belső) „fejlődést” szolgáló, azt reprezentáló mérföldkövek összességként tekintsünk.³³ Ezt támasztja alá az is, hogy az elmúlt évtizedek során a Hajnóczy-szövegekre nézve ki-kik megnevezte a maga számára fontos fordulópontokat a legkülönbözőbb, és többé-kevésbé egyaránt érvényes, ám filológiai nézőpontot aligha érvényesítő értelmezési szempontok szerint. Székely Endre például valamiféle végpontban kicsúcsosodó „szisztematikus építkezésről” beszélt,³⁴ Szigeti Kovács Viktor és Németh Marcell az *M* című szöveget emelte ki ebben az összefüggésben,³⁵ megint mások a *Jézus*

³¹ SOLTÉSZ Márton, *Csalog Zsolt* (Budapest: Argumentum Kiadó, 2015).

³² A témát összefoglalóan járja körül például: GYÖRFFY Miklós, KELEMEN Pál és PALKÓ Gábor szerk., *Prózaforradalom* (Budapest: Kijarat Kiadó, 2007), valamint a témával kapcsolatos (talán máig legnagyobb hatású) összefoglaló igényű irodalomtörténeti munka: KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991* (Budapest: Argumentum Kiadó, 1993).

³³ A Hajnóczy-életmű időben távol eső életmű vizsgálata nyomán, de ugyanez körvonalazódik Debreczeni Attila kutatásai alapján is, amelyben elkülöníti a szövegforrás, a szövegállapot és a szövegidentitás fogalmait. DEBRECZENI Attila, *Csokonai költői életművének kronológiai rendje*, Csokonai Vitéz Mihály összes művei: Pótkötet (Budapest–Debrecen: Akadémiai Kiadó–Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012), 13–34.

³⁴ Mint említi: „[...] egyik műve úgy következik a másikkól, hogy egyúttal egy radikális fordulattal túl is lép azon. [...] soha nem ragadt meg egyetlen modorban, egyetlen stílusban, egyetlen módszerben. Mindig tudott, a harmóniát megőrizve, disszonánsan váltani.” SZERDAHELYI, *Beszélgések...*, 140–141 (beszélgetés Székely Endrével).

³⁵ „Az elbeszélésnek nemcsak az életművön belül van hangsúlyos szerepe, hanem a legújabb magyar irodalomtörténelem szempontjából is tulajdoníthatunk neki némi jelentőséget. Fontossága abban áll, hogy keletkezésének ideje (1976) már a posztmodernitással jelölhető társadalmi/kulturális állapotban van, de ezt az állapotot a hazai irodalomértés még nem tükrözi teljes mértékben. [...] Az *M*-ben a posztmodern kérdésselvetések két olyan sokat hivatkozott eleme problematizálódik, mint a textualitás és a szubjektum

menyasszonya kisprózait³⁶ tekintették felforgatónak a korábbiakhoz képest. Én azt állítom, hogy filológiai érvek alapján, a szöveggenézis szempontját választva sorvezetőül, a repetitív ciklus tűnik igazán érdekesnek, mert az életmű alapvető poétikai kódját/kódjait reprezentálja (ismétlés, ciklus-szerkezet, szerialitás, idézés).

Ha az értelmezések statisztikai adatait nézzük (melyik szöveggel foglalkoztak a legtöbbet és melyiket méltatták a legtöbben), akkor az életmű klasszikusa egyértelműen a *Perzsia*, ám a szöveg rangja nem, vagy nem feltétlenül csak esztétikai érvek mentén áll(t) elő. Legalább ennyire tükröz egy olvasói elvárás is, ami abból az elképzelésből táplálkozik, hogy az epikai műfajok képzeletbeli hierarchiájában a regény műfaja az egyeduralkodó. Jóllehet Hajnóczy más műfajban (is) tudott érdekeset alkotni. Akárcsak a századfordulóról például Krúdy Gyula, Cholnoky László és általában a korszak „kismesterekként”³⁷ hivatkozott novellistái; a Hajnóczyval kortárs közegekből pedig például Tar Sándor, a már említett Csalog Zsolt vagy az inkább képzőművészként ismert Hajas Tibor. A regény kitüntetett pozíciója pedig maga is történetileg és kulturálisan meghatározott jelenség. Mindez nem éppen azt jelenti-e, hogy valójában értelmetlen az a kérdés, hogy van-e az életműnek (egy életműnek) centruma, és ha igen, mely alkotás nevezhető annak? A Hajnóczy-életmű esetében mindez különösen kiélezett, hiszen az *elsődleges* korpusz mindössze három rövid novelláskötet anyagát és egy kisregényt foglal magába, alkotó éveinek összessége alig több mint egy évtizedet fog át, a textológiai vizsgálat alapján pedig e nem túl terjedelmes korpusz is markánsan *policentrikusnak* nevezhető.

Ez az életmű sokkal érdekesebbnek tűnik akkor, ha nem a „posztmodern” szövegszervező eljárások fokozatos érvényre jutásának illusztrációjaként tekintünk rá, sokkal inkább ennek az irodalomtörténeti (és -elméleti) fogalomnak a felülvizsgálatára törekszünk általa. Ha úgy tesszük fel a kérdést: posztmodern-e a Hajnóczy-próza, amellet érvelnék, hogy a válasz: nem. (De nem azért, mert ne lenne rá jellemző a posztmodernnek nevezett szövegszervező

kérdése. E gesztus révén az *M* a keletkező posztmodern (szöveg)irodalom egyik nem lebecsülendő állomásának tekinthető.” SZIGETI KOVÁCS Viktor, „A nyitottság poétikája: Hajnóczy Péter: *M*”, in *Hová lettem: A párbeszéd helyzetébe kerülni*, szerk. CSERJÉS Katalin és GYURIS Gergely, társszerk. VADAI István és URBANIK Tímea, Hajnóczy-tanulmányok, 101–107 (Szeged: Lectum Kiadó, 2006); NÉMETH Marcell, *Hajnóczy Péter*, Tegnapi és Ma (Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 1999).

³⁶ Hoványi Márton 2017-es, Hajnóczy Péter poétikáját tárgyaló doktori disszertációjában például főként ennek a kötetnek a szövegeit helyezi a fókuszba, de Ács Margit is fordulópontként értékelte azokat Szerdahelyi Zoltánnak adott interjújában. HOVÁNYI Márton, *Hajnóczy Péter poétikája*, doktori disszertáció (Budapest: ELTE BTK IDI, 2017); SZERDAHELYI, *Beszélgetések...*, 27–35, 34 (beszélgetés Ács Margittal).

³⁷ MÁRAI Sándor, „A tegnapok ködlovagjai”, in *Ködlovagok: Írói arcképek*, szerk. THURZÓ Gábor, 5–8 (Budapest: Szent István Társulat, [1941]).

eljárások akár mindegyike,³⁸ hanem mert azok jellemzők voltak például a 19. századi – vagy akár korábbi – irodalom termékeire is.)³⁹ Ha viszont úgy tennénk fel a kérdést, hogy *hogyan modern* a Hajnóczy-próza,⁴⁰ vagy még inkább úgy: jelenkori értésünk szerint mihez áll közelebb (és miért) a Hajnóczy-próza, például Cholnoky László szövegeihez vagy Hazai Attila prózavilágához, jóval izgalmasabb válaszokat kapnánk. Talán ebből is látszik, hogy a Hajnóczy-életmű általam említett történeti/poétikai értelemben vett határhelyzeti mivolta is előfeltevés. Abban az értelemben azonban védhető, hogy a Hajnóczy-szövegek keletkezésének ideje valóban azokra az évekre esik, amikor a hazai posztmodern „indulásának” időszakát is datálni szokták. A dolgozatnak nem célja, hogy a prózafordulat elméletiróinak elképzeléseit re- és dekonstruálja, mindössze a genetikus kritika módszertanát is az értelmezés terébe kívánja vonni az – egyébként azzal párhuzamosan fejlődött – intertextualitás-elmélet(ek) már korábban alkalmazott cél-, eszközrendszere mellett.⁴¹ Bár világos, hogy a kiadásban megjelent és a hagyatékban maradt szövegeket elválasztó különbségtétel hierarchiát sejtet a különböző változatok között, az életmű darabjainak együtt-láttatása azonban inkább egymással többé-kevésbé egyenrangú „műveleti mezőként” írja le a szövegeket, szövegcsoportokat, amely elképzelésre Hajnóczy Péter rekonstruálható írásgyakorlata bőven elegendő okot szolgáltat. Írásstratégiája – amellet, hogy a szövegek keletkezésének módját és hagyományozódásának történetét sokszor irodalmon kívüli tényezők alakították – jól illeszkedik a neoavantgárd poétikák eljárásaihoz (ekként kétségtelenül érintkezik, érintkezhet akár a posztmodernnel is) és Roland Barthes a *művet a szöveggel szembeállító* elméletéhez.

Az életrajzi szerző figurájának társadalmi-irodalomszociológiai helye is kettős, ellentmondásos. Gyakorta hangoztatott (vagy sokak által elismert) autonómiája a kívülállóság, a professzionalizálódásra való képtelenség és a mellőzöttség tényezőiből fakad; a hagyatéki dokumentumok alapján rekonstruálható műveltségében pedig – nem

³⁸ Itt van például Szabó Gábor Hazai-tanulmányának egyik tisztázó közbevetése, amely magától értetődőnek kezeli a posztmodern jegyek kérdést. Mint írja: „Úgy idézi meg [mármint Hazai – L. K.] a posztmodern poétika ismert elemeit – intertextualitás, allúziók halmozása, a szerzői pozíció problematizálása, az integráns »én« szubjektumelméleti vonatkozásainak játékbahozása, az író szöveg metareflexív, belső tükrök segítségével történő modellálása stb. – hogy ezek új kontextusba helyezésével egyrészt ugyan a túllépés lehetőségét imitálja, ám ironikus, banalizáló szétírásukon keresztül egyúttal éppen saját »apagyilkos« ambícióinak (terápiás jellegű) eltörlését végzi el.” SZABÓ Gábor, „Összeraknám a testem (Hazai Attila: *Feri: Cukor kékség*)”, *Alföld* 67, 12. sz. (2016): 56–67, 58.

³⁹ EISEMANN György, *A folytatódó romantika* ([Budapest]: Orpheusz Kiadó, 1999).

⁴⁰ A Hajnóczy-életműre tekintve mintha arra is nyílna perspektíva, mely alapján nem is tűnik olyan távolinak egymástól a „kétféle” (esztétizáló és avantgárd) modernség.

⁴¹ Pierre-Marc de BIASI, „Az intertextualitástól az exogenezisig”, ford. BERCZKI Péter Levente, *Helikon* 67, 1. sz. (2021): 29–53.

lévén magasan iskolázott értelmiségi – a szocialista kultúrpolitika kívánalmai reprezentálódnak (nemzeti klasszikusok, magyarul hozzáférhető világirodalom, esztétikai értelemben inkább konzervatív). Igaz, mindemellett kivételesen jó ízléssel és intuitív formaérzéssel válogatott magának mintákat.

Függetlenül attól, hogy a „Péterek nemzedékének”⁴² tagjaként ismerjük-e el vagy sem, a Hajnóczy-életmű, úgy hiszem, ma is méltó a figyelemre, különösen a genetikus kritika számára. A dolgozat monografikus igényű összefoglalásra nem, mindössze bizonyos szövegcsoporthoz vizsgálatára vállalkozik. A disszertáció ugyanakkor annyiban kívánja megteremteni egy nagyobb ívű koncepció alapjait, hogy az életmű szövegkritikai tudatossággal való olvasását és a hagyaték feldolgozását tekintve a korpussszal való munka kiindulópontjának, így a Hajnóczy-filológia több évtizedes hiányait is képes valamelyest ellentételezni.

4. A disszertáció tárgyában készült publikációk

- „Hajnóczy Péter repetitív prózáinak datálásáról és kiadástörténetéről”. In *Doktoranduszok Fóruma 2022. és 2023.: A Bölcsészettudományi Kar Szekciókiadványa*, szerkesztette LUDMÁN Katalin és SZARKA Szilvia, 27–40. Miskolc: Miskolci Egyetem Rektori Hivatal, [megjelenés előtt].
- „Textológiai kérdések Hajnóczy Péter *A szakács* című hagyatéki szövegének változatai körül”. *Dűlő*, 39. sz. (2024): 34–45. Hozzáférés: 2025.01.26. https://drive.google.com/file/d/15_OmjIx1SiE41U0gcDAN3AqcJ65c4HxW/view.
- „The Freudian Tradition and Sociographical Context in Selected Works by Péter Hajnóczy”. *Primerjalna književnost* 47, 1. sz. (2024): 69–81.

⁴² A sokak szerint szintén a „Péterek nemzedékébe” tartozó Balassa Péternek tévesen tulajdonított és a hetvenes évek óta irodalomtörténeti közhelyként végérvényesen megcsontosodott „Péterek” kifejezés eredetileg Gáll Istvántól származik. A köznapi irodalmi diskurzusban olyasmit szokás érteni „Péterek nemzedéke” alatt, hogy „a posztmodern szerzői”, akik közül történetesen mindenki (az a három, akiket ilyenkor felsorolnak) Péter. Vagyis Nádas Péter, Esterházy Péter és Hajnóczy Péter. Gáll ugyanakkor nem használja a *posztmodern* kifejezést (lényegileg más elméleti keretben áll, szinkron-olvasat, a „posztmodern” terminológia inkább retrospektív) és modalitása inkább közelít a meghökkentő személyességhez, a maliciózus (részben mímelt) értetlenséghez (és féltékenységhöz?!), mintsem az elismeréshez. Gáll István írásának elemzése önálló tanulmányt érdemelne, de ennek a jegyzetnek mindössze annyi a célja, hogy rögzítse: a névsor *eredetileg* az alábbiakból állt: Esterházy Péter (*Termelési regény*), Nádas Péter (*Egy családregény vége*), Hajnóczy Péter (*A halál kilovagolt Perzsiából*), Lengyel Péter (*Cseréptörés*), Bólya Péter (*A felelős*), „Bereményi Pé- (bocsánat:) Géza *Legendárium* vagy Ördögh Szilveszter (bosszant, hogy nem jön össze ez a prekon- bocsánat: péter-kon koncepció) *Bizony nem haltok meg.*” GÁLL István, „Péter, küzdjünk meg? (Jegyzetek a mai prózánkról)”, *Valóság* 23, 5. sz. (1980): 43–56.

- „A Hajnóczy-hagyaték digitális feldolgozása”. *Új Forrás* 55, 4. sz. (2023): 56–69.
- „A fürdőhely mint toposz Hajnóczy Péter prózájában”. *Irodalmi Magazin* 10, 3. sz. (2022): 79–84.
- „Hajnóczy »esettanulmányai«: *A fűtő* és *A véradó* lehetséges olvasatai”. In *Kulturális transzferek, irodalmi diskurzusok*. Szerkesztette KÖRÖSI Ferenc és LUDMÁN Katalin, 75–101. Miskolc: Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2022.
- „Hajnóczy »esettanulmányai«: *A fűtő* és *A véradó* lehetséges olvasatai”. *Irodalomtörténet* 103, 2. sz. (2022): 201–218.
- „Szövegcsomópontok és materialitás: Hálózatok a Hajnóczy-életműben: műhelytanulmány”. In *Doktoranduszok Fóruma 2021.: A Bölcsészettudományi Kar Szekciókiadványa*, szerkesztett LUDMÁN Katalin, 41–57. Miskolc: Miskolci Egyetem Rektori Hivatal, 2022.
- „Ködlovagok tegnap és ma: Krúdy–Márai–Hajnóczy”. In „*A rejtelem volt az írósága...*”: *A ködlovag-jelenség történeti, poétikai és biografikus vetületei a századfordulótól napjainkig*, szerkesztette LUDMÁN Katalin, RADNAI Dániel Szabolcs és KÖRÖSI Ferenc, 143–166. Miskolc: Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2022.
- „A hagyaték szerepe Hajnóczy Péter életművének befogadástörténetében”. In *Pályakezdés, karrierút, irodalomtörténet: Tanulmányok*, szerkesztette RADNAI Dániel Szabolcs, RÉTFALVI P. Zsófia és SZOLNOKI Anna, 205–225. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet Klasszikus Irodalomtörténeti és Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék, 2021.
- „Hajnóczy Péter *Play-boy* című szövegéről”, *Forrás* 53, 9. sz. (2021): 58–92.
- „»Egyetlen méter filmet nem tudtam csinálni arról, hogy boldog vagy«: Filmes vonatkozások Hajnóczy Péter, Esterházy Péter és Gothár Péter műveiben”, *Literatura* 46, 4. sz. (2020): 475–485.
- „Hajnóczy Péter poétikája és a hagyaték: A kritikai kiadás elkészítésének lehetőségei”, *Tiszatáj* 73, 10. sz. (2019): 97–101.